

tavilla, sillä hänen kerrotaan uudistaneen kuvausryhmän työskentelytapoja. Ikonen halusi muun muassa suunnitella kuvaukset entistä perusteellisemmin etukäteen. Miespuolinen kuvaaja puolestaan tulkitsi tällaiset pyrkimykset ohjaajan epävarmuudeksi ja katsoi aiheelliseksi kannella asiasta toimitusjohtaja Särkälle. Ikonen halusi myös rationalisoida kuvausaikatauluja ja kehittää näyttelijöiden replikointia. Häntä saamme siis kiittää siitä, että suomalaiselle elokuvalle tyypillisestä junaavasta keskustelusta päästiin vähitellen reippaampaan replikointiin.

Tutkimuksen kokoava ajatus on, että menestys elokuva-alalla ei selity yksilöllisillä ominaisuuksilla vaan sen lisäksi tarvitaan muita resursseja. Naisten pääsy elokuva-alalle ei siis selitetä heidän poikkeuksellisuilla ominaisuuksillaan, vaan pikemminkin otollisilla olosuhteilla, hyödyllisillä tuttavuuksilla ja kielitaidolla. Ollaan siis kaukana elokuvahistorian tyypillisistä "elämää suuremmista" elämäkerroista. Kiinnostava yksityiskohta on muun muassa se, että yksi naisohjaajien työn edellytys on usein ollut kotiapulainen. Miesohjaajien elämäkerroissa tällaiset yksityiskohdat yleensä ovat merkityksettömiä, paitsi tietenkin silloin kun kotiapulaisesta tulee isännän rakastettu.

Jäämereltä Cannesiin on poikkeuksellinen tiedotusopin väitöskirja myös siksi, että se asettuu niin monien tieteenalojen risteyskohtaan. Savolaisen työssä yhdistyvät viestinnän tutkimuksen teoreettiset ja metodiset lähtökohdat elokuvan, historian ja naistutkimuksen lähestymistapoihin. Savolainen on tehnyt merkittävän työn ennen kaikkea kaivellessaan erilaisia lähteitä, joiden perusteella hän on ohjaajaelämäkerrat rakentanut. Vihiäitä niihin hän on saanut muun muassa kirjeenvaihdosta, aikalaislehdistöistä, haastatteluista ja muistelmista. Arkistoihin oppaminen on ehkä toisaalta vienyt energiaa aineiston syväisemmältä analyysiltä.

MARI MAASILTA

Suurista selityksistä pienempiin

Janne Seppänen
VALOKUVAA EI OLE

Suomen valokuvataiteen museon julkaisuja 15. Helsinki 2001. 240 s.

Janne Seppäsen teos on poikkeuksellinen väitöskirja. Se sekä kuvaa kirjoittajansa tutkimuskäsitteiden ja metodien kehitystä vuosikymmenen aikana, että toimii selkeänä johdatuksena tutkimusalansa suuntauksiin, käsitteisiin ja ongelmiin. Johdantoluvusta ja kuudesta tutkimusartikkelista koostuva *Valokuvaa ei ole* pohtii valokuvauksen merkityksiä brittiläisen ja yhdysvaltalaisen valokuvatutkimuksen perinteiden kautta, ja laajentaa tekstikeskeistä lähestymistapaa kilpailevien tulkintojen ja merkityshorisonttien suuntaan.

Nämä kehityssuunnat havainnollistuvat artikkeleissa. Laaja esittelevä johdanto antaa kirjoittajalle mahdollisuuden reflektoida artikkelien vahvuuksia ja puutteita ja siten myös ottaa etäisyyttä varhaisempaan tutkimukseensa. Tämä evästyttää myös lukijaa suhteuttamaan tekstien painopisteitä ja niiden keskinäisiä suhteita.

Kronologisessa järjestyksessä julkaistua artikkeleista ensimmäisissä Seppänen pohtii valokuvasta suhteessa postmoderniin käsitteistöön, kuten pastisiin, intertekstuaalisuuteen ja simulaatioon sekä toisaalta semiotiikan ja kertomuksen teorian käsitteistöihin (langue/parole; metafora/metonymia; denotaatio/konnotaatio; sisäistekijä ja -lukija). Näitä tekstejä vaivaa tietty abstraktius: käsitelty tapausesimerkit, eli valokuvat, jäävät kuvituksen asemaan erilaisten tulkinnallisten mallien ja niiden terminologian ollessa pääosassa. Teksteissä ikään kuin etsitään Teoriaa, jonka kautta valokuvan merkityksiä voisi parhaiten avata ja tutkia. Semiotikka, narratologia sekä erilaisten kielikuvien analysointi ovat keskeisiä välineitä merkitysten muodostumisen tutkimuksessa, mutta näiden kielen ra-

kenteisiin tai kertomusten purkamiseen tarkoitettujen työkalujen soveltaminen kuvallisen kulttuurin esimerkkeihin ei ole ongelmantonta. Kuten Seppänen itse painottaa, puhtaan tekstilähtöinen tai tutkimuskeskusteluihin nojaava lähtökohta ei useimmiten mahdollista kuvien merkitysten muodostumisen tutkimista suhteessa niiden tuotantoon, levitykseen tai vastaanottoon.

Kirjan kolmessa viimeisessä artikkelissa tutkimusote painottuu entistä enemmän kontekstuaalisuuteen, kuvien julkaisun ja tulkinnan tilanteisiin ja ehtoihin. Helsingin Sanomien biodiversiteettiä käsittelevien artikkelien kuvitukset, Esko Männikön valokuvaaja-profiilla tuottavat journalistiset tekstit sekä tutkijoiden ja lukiolaisten tulkinnat Benettonin mainoskuvasta vetävät keskustelun luokitteiluista ja käsittekeskeisyydestä käytänteisiin ja kuvien merkityksistä käytäviin neuvotteluihin.

Etenkin Männikön taiteilijakuvaa ja hänen tuotantoonsa liitettäviä ymmärryksiä valokuvauksen luonteesta purkavassa artikkelissa Seppänen sitoo ilahduttavalla tavalla yhteen oman ihmettelevän tutkija-asemansa, kuvia ympäröivät arvotukset, instituutit ja kirjoittamisen lajityypit. Artikkelit osoittavat erinomaisesti, että valokuvan tutkiminen edellyttää myös pureutumista niiden merkitysympäristöihin, oletuksiin valokuvan luonteesta sekä valokuvaajan ja kuvauksen kohteen suhdetta koskeviin valtakysymyksiin.

Benettonin mainoskuvan merkityksiä käsittelevässä artikkelissa Seppänen pyrkii tarkastelemaan näitä kysymyksiä reseption kautta, purkamalla tutkijoiden ja ylioppilaslasiainien eriäviä luentoja. Kiinnostava ja ehdottoman alituttu vastaanononäkökulma kuitenkin latistuu, sillä lukiolaisten luentojen kautta pyritään osoittamaan tutkijoiden esittämien luentojen väärisyyttä ja sokeita pisteitä: kuvien erilaiset yhteydet rotua koskeviin politiikkoihin yhdysvaltalaisissa ja suomalaisissa tulkinnissa jäävät tässä liian vähälle huomiolle. Huolimatta siitä, että kirjoittaja penää tutkijoilta itserefleksiivisyyttä, hänen oma asemansa tulkintojen

luokittelijana jää artikuloiduun.

Teoksen otsikko julistaa, ettei valokuvaa ole, ja se jäsenyys tälle antiessentialistiselle ymmärrykselle tutkimuskohteesta. Valokuvan olemuksen tai "kielen" etsimisen sijasta valokuvaus näyttäytyy erilaisina käytänteinä ja prosesseina. Niinpä myös yksittäisten kuvien merkityksiä ei voi löydä lukokoon – olkoonkin, ettei tämä havainto ole kuvien tulkinnaa erityisen uusi.

Kaiken kaikkiaan *Valokuvaa ei ole* on kiinnostava – ja myös monikäyttöinen – esitys valokuvan tutkimuksesta ja kuvien voimasta. Katsomista ja valokuvaa koskevien tutkimuskeskustelujen yhdistäminen eri lajityyppäjä (mainoskuvia, uutiskuvaa, reportaasia, taidevalokuvausta) edustaviin tapausesimerkkeihin luo tutkimuskohteesta monipuolisen kuvan ja tarjoaa myös runsaasti virikettä kuvallisuuden tutkimukselle.

SUSANNA PAASONEN

Laman jälkipuheet

Anu Kantola MARKKINAKURI JA MANAGERIVALTA.

Poliittinen hallinta Suomen

1990-luvun talouskriisissä.

Pallas-sarja. Loki-kirjat, Helsinki
2002. 353 s.

Suomella menee taas hyvin. Kilpailukyky on kansainvälisesti vertaillen huippuluokkaa ja tuloerotkin olivat vuoden 2002 tilastojen mukaan kääntyneet laskuun. Kymmenen vuotta sitten tilanne oli toinen. Valtakunta kamppaili ennennäkemättömän laman kurimuksessa, joka muutti suomalaisia yhteiskuntaa peruuttamattomalla tavalla.

Tapahtumien pääpiirteet ovat vielä hyvässä muistissa. Pääomamarkkinoiden vähittäinen vapauttaminen 1980-luvulla, joka osui yhteen poikkeuksellisen pitkän kasvukauden kanssa, johti ensin talouden ylikuumentumiseen ja sitten täydelliseen romahtamiseen, jota Neuvostoliiton kaupan yhtäk-

kinen tyrehtyminen oli omiaan vauhdittamaan.

Jälkikäteen tapahtumia on selvitetty muistelmissa, pamfleteissa ja tutkimuskirjallisuudessa. Myös Suomen Akatemia käynnisti laajan lamaa koskevan tutkimusohjelman, jonka tulokset ovat nyt valmistuneet. Anu Kantolan tutkimus on osa tätä ohjelmaa.

Nimensä mukaisesti se pyrkii katsomaan laman poliittista puolta. Siinä missä taloustieteilijät ovat selittäneet talouskriisiä vikaan menneenä talouspoliittisena ohjauksena, Kantola ymmärtää sen poliittisena kriisinä, Suomen porttina markkinavetoiseen politiikkaan. Hänen peruskysymyksensä on, millainen poliittinen hallinnan tapa talouskriisissä rakentuu.

Kuten hyvin muistetaan, kriisipoliittikaan liittyi vahva välttämättömyys- ja vaihtoehdottomuusretoriikka. Poliittiset päättäjät perustelivat toimenpiteitään pelivarana puutteella ja lähes luonnonvoimaisella pakolla toimia tietyllä tavalla. Argumentaatio perustui ajatukseseen, että muita vaihtoehtoja ei ollut. Kantola haluaa purkaa juuri tämän välttämättömyyspuheen, ja katsoa, millaista poliittista vallankäyttöä sen taakse kätkeytyy. Hän kysyy, miten talouskriisin synnyttämä poliittisten päättäjien puhe olisi tulkittava ja mistä se kertoo. Miten poliittiset vallankäyttäjät perustelevat ja oikeuttavat omat toimimensa ja ajatuksensa?

Tutkimuksen aineiston ytimen muodostavat Sitran vuonna 1995 teettämät päättäjien haastattelut, joissa tärkeimpinä pidetyt 71 päättäjää kertovat, mitä heidän mielestään kriisissä tapahtui. Näistä Kantola sai käsiinsä 65. Loput kuusi oli julistettu salaisiksi tai olivat vielä haastateltavien tarkistettavina. Mainittakoon, että Aatos Erkkö ja Jaakko Lassila kieltäytyivät haastattelusta tykkäänään, ja että moni haastateltava ei kestänyt omien puheidensa litterointeja vaan vaati niitä stilisoitavaksi.

Teoreettisena kehityksenä Kantola käyttää Michel Foucaultin tiedon arkeologiaa, jonka avulla on mahdollista tutkia tiedon, instituutioiden ja käytäntöjen mahdollistumisen ehtoja tietyssä historiallisessa tilanteessa. Foucaultilaisesta

näkökulmasta kysymys kuuluu, kuinka nimenomaisesti taloudellisen tiedon järjestelmät ja rationaliteetit ovat läsnä poliittisessa hallinnassa.

Tutkimuksen keskeiset tulokset tai tulokset tiivistyvät otsikossa. 1990-luvulla suomalaista politiikkaa alkoi hallita markkinakuri ja vallankäytössä siirryttiin managerivaltaan. Markkinakuri ei merkitse yksinkertaisesti taloudenpidollisten näkökohtien ylivaltaa politiikassa tai talouden voittoa politiikasta. Nikolas Roseen nojaten Kantola esittää, että uusliberalismin perustuva markkinakuri synnyttää uusia hallinnan muotoja, jotka pyrkivät entistä voimaperäisempään poliittiseen hallintaan ja kontrolliin. Lähes kaikki mahdolliset elämäalueet ja toiminnot pyritään saattamaan markkinaohjauksen piiriin, jota esimerkiksi yhteiskuntaan levinneet – ja yliopistomaailmassakin tutuiksi tulleet – tulosohjauksen teknikat edustavat. Tässä pyrkimyksessä markkinavetoinen ajattelu joutuu turvautumaan hyvin syvälle meneviin hallinnan tekniikoihin ja strategioihin, joista tärkeimpiä on moraalinen itsekuri.

Managerivalta taas viittaa talouskriisin suomalaisissa päättäjissä synnyttämään hallinnan eetokseen. Managerivalta ei merkitse ainoastaan virkamiesten ja asiantuntijoiden vallan kasvua, vaan managerialismin eetos leviää myös politiikan puolelle. Poliitikasta väistyy "poliittisuus" ja päättäjien ajattelussa vahvistuu käsitys, että hyvän hallinnan on perustuttava pikemminkin järkeen kuin poliittiseen taisteluun.

Mutta kenen järjestä loppujen lopuksi kysymys? Vaikka Kantola nimenomaisesti sanoutuu irti talouskriisin syyllisten metsästyksestä, tutkimus houkuttelee pohtimaan ennen kaikkea ekonomistien roolia talouskriisissä ja nyky-politiikassa ylipäätään. Kantolan haastatteluanalyysi osoittaa, että ekonomistit ymmärtävät oman toimintansa täysin politiikan ulkopuoliseksi ja puolueettomaksi asiantuntijuudeksi. Samalla käy kuitenkin ilmi, että valtaosa tärkeimmistä talouspoliittisista ratkaisuista tehtiin juuri ekonomistien

